

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

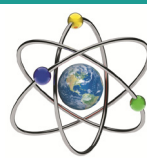
№10(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 282 sahifa,
2-oktyabr, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – Sotsiologiya fanlari nomzodi, dotsent

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Raxmonova Z. A. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Rakhmonova Z.A. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Raqamli oliy ta'lim boshqaruvida kommunikativ kreativlikni rivojlantirishning tashkiliy pedagogik mexanizmi	10
<i>Mamatova Xilola Muxiddinovna</i>	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanishning ijobiy va salbiy jihatlari: tizimli tahlil va strategik yondashuvlar	14
<i>Zamira Nishanova</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda muloqot va ijodiy faoliyat orqali o'zini namoyon etish ko'nikmalarini shakllantirish	17
<i>Abdug'afforova Navbahoroy Botirjon qizi</i>	
Raqamli sivilizatsiya davrida oliy ta'limda axborot-analitik kompetensiyani shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari	22
<i>Oybek Davlatov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishda o'yin texnologiyalarining ahamiyati	27
<i>Bekmuhamedova Muhlisa Abdusattarovna</i>	
Jaloliddin Rumiy asarlarida komil inson va shaxsiy kamolot masalalari	33
<i>Qodirova Madina Odiljon qizi</i>	
Interfaol ta'lim texnologiyalari asosida o'quvchilarning ijodiy va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlari	37
<i>Ergasheva Shaxnoza Baxtiyor qizi</i>	
Rhythmic Gymnastics: a Harmony of Art and Sport	42
<i>Hurshida Murzoyeva</i>	
Sport to'garaklari mashg'ulotlarining talaba-yoshlar jismoniy rivojlanishiga ta'siri	46
<i>Jabborova Sevara Asroqul qizi</i>	
Inklyuziv ta'lim sub'yektlari hamkorligini boshqarishning innovatsion pedagogik mexanizmlari	51
<i>Kuranboyeva Ozoda Xakimovna</i>	
Maktabdan tashqari ta'lim muhitining o'quvchilar ijtimoiy-emotsional rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik omillari	57
<i>Mexriniso Nosirova</i>	
Yangi O'zbekistonda maktabgacha va maktab ta'limi tizimi uchun zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashning rivojlanish istiqbollari	61
<i>Sodiqova Yulduzxon Maxamat qizi</i>	
Integrating Culture in Language Teaching and Developing Intercultural Tolerance: Pedagogical Approaches and Classroom Implications	65
<i>Tairova Ruzakhon Umidbek qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarida darsga ijobiy munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish texnologiyalari	71
<i>Tursunbayeva Yulduz</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi adaptiv ta'lim muhitining pedagogik-psixologik nazariy asoslari	75
<i>Xakimov Utkirbek Ilhomjon o'g'li</i>	
O'zbek xalq cholg'ulari orkestri ijrochiligi san'atining rivojlanish tarixi va uning pedagogik ta'limdagi o'rni ...	79
<i>Miskinova Sabina Ziyadxon qizi</i>	
Преодоление узбекско-русской лингвокультурной интерференции при текстоворждении студентов-филологов: методический аспект	85
<i>Тахирова Маъсуда Абдужаббор кизи</i>	
Инновационные методы преподавания русского языка в вузах Узбекистана: развитие коммуникативной и речевой компетенции учащихся	91
<i>Шокаримова Камола Абдуллаевна</i>	

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida yumshoq ko'nikmalarni shakllantirishning nazariy-metodologik asoslari....	98
Yakubjonov Xasan Qahramonovich	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ilmiy-ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari	103
Umarov Xusniddin Egamboyevich	
Sport maktabi o'quvchilarida yengil atletika intervalli mashg'ulotlari yordamida chidamlilikni oshirish	107
Shuxrat Xudoyberdiyev Mamayusupovich, Abduqahhorov Nuriddin Xabibulloyevich	
O'zbek va jahon adabiyoti matnlarini qiyosiy tahlil qilishda sun'iy intellekt va kompyuter lingvistikasining o'rni	112
Sodikova Makhliyo	
Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan harbiy tarbiya metodlari	117
A'zamov Inom Salimjonovich	
Boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarining inklyuziv ta'lim sharoitida o'quvchilar bilan ishlashda STEAM yondashuvidan foydalanish metodikasini takomillashtirish	121
Abidjanova Vasila To'likinovna	
Kommunikativ topshiriqlar asosida ingliz tilida gapirish ko'nikmasini rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	129
Prenova Gulsara Barlikbayevna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining pedagogik nutqiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy asoslari	134
Meyliqulova Manzura Abdullayevna	
Kasbiy ta'lim sifatini boshqarishda sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish	138
Ne'matova Zarina Furqat qizi	
Kimyoning asosiy tushuncha va qonunlarini aksiomatik asosda talqin qilishning ilmiy-pedagogik ahamiyati	141
Kamolova Nargiza Ibragimovna	
Моделирование процесса формирования патриотизма у курсантов на основе культурного наследия казахской и узбекской интеллигенции	147
Малдыбаев Куандик Бекбауович	
Bo'lajak tarjimonlarda mumtoz asarlardagi leksik-frazeologik birliklarni tarjima qilish kompetensiyasini shakllantirish ("Firdavs ul-iqbol" asari misolida)	152
Borasulova Dilnoza Dilmurodjon qizi	
WHY I+1 is Not the ZPD: Reassessing Input-Based and Sociocultural Accounts of EFL Development	155
Sattarova Zulxumor Nodirbek kizi	
Лингвометодическая компетенция учителя русского языка: генезис понятия и структура в современной педагогической науке	159
Икрамова Мунира Маруфжановна	
Kasbiy axloq va pedagogik madaniyat masalasini tadqiq etishda ilmiy tadqiqot metodlarining o'rni va vazifalari	163
Kazakov Shavkat Norgobilovich	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutq faoliyatida ijtimoiy muhitning psixologik roli	168
Shadiyev Feruz Djaxonovich	
Intellektida nuqsoni bo'lgan kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning so'z boyligini boyitishda o'yin texnologiyasidan foydalanish	173
Xolmuxamedova Zilola Azimovna	
PIRLS xalqaro baholash dasturida matn bilan ishlashning asosiy turlari va ularni boshlang'ich ta'limda qo'llash metodikasi	178
Yusupova Gulshiraxan Zinatdinovna	
Ona tili ta'limida sun'iy intellekt vositalaridan foydalanish orqali o'qituvchilarning kasbiy mahoratini oshirish	183
Toshmatova Yulduz Olloqulovna	
Kompetentlikka asoslangan ta'limda pedagogning kasbiy madaniyatining o'rni	190
Xojamov Ilhomjon Rahmonaliyevich	

Boshlang'ich ta'limda darslik va o'quv lug'atlari integratsiyasi asosida o'quvchilarning lingvistik-kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish	195
Ergasheva Tuyg'unoy Shavkatjon qizi	
Bo'lajak musiqa ta'limi o'qituvchilarining raqamli-pedagogik kompetensiyasini rivojlantirishning integrativ-metodik modelini takomillashtirish	201
Ataboyeva Muxlisa Azimjon qizi	
Raqamli ta'lim nazariyasi va metodikasi asosida oliy ta'lim pedagoglarining kasbiy faoliyatini takomillashtirish.....	209
Choriyeva Lobar Fayzullo qizi, Safarov Azamat Rasul o'g'li	
Inklyuziv ta'limda o'quvchilarning individual ehtiyojlarini aniqlash va ularga mos pedagogik yondashuvlarni tashkil etish	214
Avazova Ozoda Ashurali qizi	
Integrativ yondashuv asosida talabalarning kreativ faoliyatini rivojlantirishning pedagogik texnologiyalari ...	219
Abdusabirova Laylo Azizjon qizi	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining imloviy savodxonligini oshirish usullari	224
Ashurova Zilolaxon Baxodir qizi	
Boshlang'ich ta'limda Jeopardylabs platformasi asosidagi o'yin-topshiriqlarnig dars samaradorligidagi ahamiyati.....	229
Atayeva Baxrinisa Abduvaxidovna	
Tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari	233
Bazarova Muyassarxon Maxamadyusubovna	
What Trainee English Teachers Notice in AI-Generated Assessment Tools: Fault Detection in Two Tesol Cohorts	238
Dildora Kdirbayeva	
Zamonaviy didaktik vositalar asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kometensiyasini rivojlantirish mexanizmi.....	246
Ergasheva Ma'mura Suyunovna	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Ilk qadam" milliy o'quv dasturi asosida bolalarning har tomonlama rivojlanishini ta'minlashning pedagogik asoslari.....	250
Ergasheva Umrinisso Komilovna	
Aqli zaif bolalarda kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirishning diagnostik mezonlari va ko'rsatkichlari ...	254
Hamraqulova Durdona Dilshod qizi	
Parent Preparation for Meaningful Participation in Inclusive Education.....	258
Muazzam Bakhtierovna Abdurakhmanova	
Oliy ta'limning nofilologik yo'nalishlarida til ta'limi darsliklari mazmunini bosqichma-bosqich loyihalash	262
Muxamedova Muhlisa Avazjon qizi	
Interyer dizayn ta'limida sun'iy intellekt: bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish metodikasi.....	268
Rustamov Kamoliddin Ziyodulla o'g'li	
Differences Between Professional and Amateur Boxing	273
Shuhrat Dilmuradov	
Лингводидактический потенциал интерактивного обучения в развитии речевой компетенции пятиклассников.....	277
Ергашева Эльвира Владимировна	

TASVIRIY SAN'AT TALABALARIDA PERSEPTIV QOBILIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Bazarova Muyassarxon Maxamadyusubovna
Namangan viloyati Davlatobod tumani
33-umumiy o'rta ta'lim maktabi maxsus pedagogi

Annotatsiya: Maqolada tasviriy san'at bakalavriat yo'nalishi talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari tadqiq etilgan. Badiiy obraz yaratish jarayoni texnik ko'nikmalar bilan bir qatorda obyektning shakli, proporsiyasi, hajmi, rangi va fazoviy joylashuvini aniq idrok etish qobiliyatini ham talab qilishi ilmiy jihatdan asoslangan. Perseptiv qobiliyat bo'lajak rassom-pedagog kasbiy kompetentligining integral komponenti sifatida talqin etilgan. Muallif tomonidan perseptiv qobiliyatning sakkiz komponentli tuzilmasi hamda uni baholashga mo'ljallangan 24 ballik mezoniy shkala ishlab chiqilgan. Perseptiv qobiliyat rivojlanganligining reproduktiv-perseptiv, analitik-perseptiv va ijodiy-refleksiv darajalari tavsiflangan. Tadqiqotning ilmiy yangiligi "kuzatish - ajratish - taqqoslash - tahlil - tasvirlash - baholash - refleksiya - takomillashtirish" texnologik zanjiriga asoslangan sakkiz bosqichli metodik tizimning ishlab chiqilganligi bilan belgilanadi. Tadqiqot natijalaridan akademik rasm, rangtasvir va kompozitsiya fanlarini o'qitish jarayonida foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, perseptiv qobiliyat, vizual idrok, kuzatuvchanlik, fazoviy idrok, rang idroki, vizual-analitik tafakkur, refleksiya, tasviriy faoliyat.

Abstract: The article examines the pedagogical and psychological foundations for developing perceptual abilities among undergraduate students majoring in fine arts. It is theoretically substantiated that the process of creating an artistic image requires not only technical skills but also the ability to accurately perceive an object's form, proportions, volume, color, and spatial position. Perceptual abilities are considered an integral component of the professional competence of future artist-educators. The author proposes an eight-component structure of perceptual abilities and develops a 24-point criterion-based assessment scale. Three levels of perceptual ability development are identified and characterized: reproductive-perceptual, analytical-perceptual, and creative-reflective. The scientific novelty of the study lies in the development of an eight-stage methodological system based on the technological sequence "observation - differentiation - comparison - analysis - representation - assessment - reflection - improvement." The findings can be applied to the teaching of academic drawing, painting, and composition.

Key words: fine arts, perceptual abilities, visual perception, observational skills, spatial perception, color perception, visual-analytical thinking, reflection, visual arts activity.

Аннотация: В статье исследованы педагогические и психологические основы развития перцептивных способностей у студентов бакалавриата направления изобразительного искусства. Научно обосновано, что процесс создания художественного образа наряду с техническими навыками требует способности точно воспринимать форму, пропорции, объем, цвет и пространственное расположение объекта. Перцептивные способности рассматриваются как интегральный компонент профессиональной компетентности будущего художника-педагога. Автором разработана восьмикомпонентная структура перцептивных способностей, а также 24-балльная критериальная шкала их оценки. Охарактеризованы репродуктивно-перцептивный, аналитико-перцептивный и творческо-рефлексивный уровни развития перцептивных способностей. Научная новизна исследования заключается в разработке восьмиступенчатой методической системы, основанной на технологической последовательности "наблюдение - выделение - сравнение - анализ - изображение - оценивание - рефлексия - совершенствование". Результаты исследования могут быть использованы в процессе преподавания академического рисунка, живописи и композиции.

Ключевые слова: изобразительное искусство, перцептивные способности, визуальное восприятие, наблюдательность, пространственное восприятие, восприятие цвета, визуально-аналитическое мышление, рефлексия, изобразительная деятельность.

KIRISH

Zamonaviy oliy ta'lim tizimida bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchilarini tayyorlash faqat tasvirlashning texnik usullarini o'zlashtirish bilan cheklanmaydi. Talabani kasbiy tayyorgarligi uning borliqni ko'ra olishi, kuzatishi, muhim vizual belgilarni ajratishi va idrok qilingan obrazni grafik yoki rangtasvir vositalari orqali adekvat ifodalay olishi bilan belgilanadi. Psixologiyada idrok narsa va hodisalarning sezgi a'zolariga bevosita ta'siri natijasida ularning yaxlit obrazini aks ettirish jarayoni sifatida ta'riflanadi ^[1].

Tasviriy san'at kontekstida perseptiv qobiliyat obyektning shakli, proporsiyasi, hajmi, rangi, yorug'-soya munosabatlari, fazodagi joylashuvi va kompozitsion aloqalarini kuzatish hamda tahlil qilishda namoyon bo'ladi ^[2].

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, akademik rasm va rangtasvir mashg'ulotlarida talabalar yo'l qo'yadigan xatolarning katta qismi qo'l mahorati yetishmasligidan emas, balki naturani noto'g'ri idrok etishdan kelib chiqadi: proporsiyalar buziladi, perspektiv qisqarish hisobga olinmaydi, ton munosabatlari umumlashtirilmaydi. Shu sababli perseptiv qobiliyatlarni maqsadli rivojlantirish masalasi dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

Tadqiqot obyekti - oliy ta'lim muassasalarida tasviriy san'at bakalavriat yo'nalishi talabalarini kasbiy tayyorlash jarayoni.

Tadqiqot predmeti - tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari, mazmuni va metodik vositalari.

Tadqiqot maqsadi - perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslarini aniqlash va ularni rivojlantirishga qaratilgan metodik tizimni ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari:

- perseptiv qobiliyat tushunchasining tasviriy faoliyatdagi mazmunini aniqlashtirish;
- uning tarkibiy tuzilmasini ishlab chiqish;
- rivojlanish darajalari va baholash mezonlarini belgilash;
- perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning pedagogik shart-sharoitlari va bosqichma-bosqich metodik tizimini asoslash.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tasviriy faoliyat va idrok o'rtasidagi bog'liqlik masalasi psixologiya va san'at pedagogikasida uzoq tarixga ega. R.Arnxeym vizual idrokni passiv qayd etish emas, balki obyektning tuzilmaviy xususiyatlarini faol tushunish jarayoni sifatida talqin qilib, "ko'rish - fikrlash" birligini asoslagan ^[2].

V.I.Kiriyenko tasviriy faoliyatga qobiliyatlar tarkibida obyektning yaxlit ko'ra olish, proporsiya va ton munosabatlarini baholay olishni yetakchi komponentlar sifatida ajratgan ^[3].

N.N.Rostovsev esa rasm o'qitish metodikasida naturani konstruktiv tahlil qilish va "umumiydan xususiyya" tamoyilining ahamiyatini ko'rsatgan ^[4].

Mahalliy tadqiqotlarda B.Boymetov qalamtasvir o'qitishda kuzatuv, konstruktiv qurish va ton tahlili ketma-ketligini metodik asos sifatida yoritgan ^[5].

So'nggi o'n yillikdagi xorijiy tadqiqotlar mazkur muammoni eksperimental jihatdan chuqurlashtirdi.

R.Chamberlain va J.Vagemans rasm chizishdagi xatolarning kelib chiqishini tahlil qilib, ularning muhim qismi idrok va diqqat jarayonlaridagi buzilishlar bilan bog'liqligini ko'rsatgan ^[6].

Rasm chizish mahoratini vizual ekspertlik namunasi sifatida o'rgangan tadqiqotlarda rassomlarning perseptiv ustunligi ularning tasviriy ko'nikmalari bilan uzviy bog'liqligi qayd etilgan ^[7].

Longitudinal tadqiqotda esa reprezentativ rasm chizish bo'yicha ta'lim va vizual-fazoviy ko'nikmalar o'rtasidagi munosabat tahlil qilingan ^[8].

B.J.Orde rasm chizishni vizual-perseptiv va fazoviy qobiliyatni rivojlantirish vositasi sifatida o'rgangan ^[9], Janubiy Afrika tadqiqotchilari esa vizual-perseptiv trening orqali bilim konstruksiyalash imkoniyatlarini asoslagan ^[10].

Generativ ta'lim nazariyasi doirasida o'quvchi tomonidan yaratilgan va tayyor holda berilgan vizual tasvirlarning o'quv natijalariga ta'siri qiyosiy o'rganilgan ^[11]. Q.Chjan va L.Fiorella tajribalarida rasm chizish ko'proq vaqt va kognitiv yuklama talab qilsa-da, tayyor vizual namunalar bilan teskari aloqa sifatida uyg'unlashtirilganda tushunish ko'rsatkichlari oshgani aniqlangan ^[12]. Rang idrokini sun'iy intellekt yordamida rivojlantirishga oid tadqiqot esa raqamli vositalarning perseptiv ta'limdagi imkoniyatlarini ko'rsatadi ^[13].

O'zbekistonlik tadqiqotchilar pedagogika fanlarini akmeologik yondashuv asosida transformatsiya qilishda innovatsion texnologiyalar o'rini ^[14], mustaqil ta'lim jarayonida talabalarda media savodxonlik elementlarini qo'llash masalalarini ^[15] tadqiq etgan.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, mavjud ishlarda perseptiv jarayonlar asosan psixologik yoki umumdidaktik jihatdan o'rganilgan bo'lib, tasviriy san'at talabalarida perseptiv qobiliyatni tarkibiy komponentlar, rivojlanish darajalari, baholash mezonlari va bosqichli metodik tizim birligida yaxlit modellashtirish yetarli yoritilmagan. Mazkur maqolaning o'ziga xosligi ana shu bo'shliqni to'ldirishga qaratilganidir.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo'naltirilgan, faoliyatli, kompetensiyaviy, kognitiv va refleksiv yondashuvlar tashkil etadi. Tadqiqot nazariy-metodik xarakterga ega bo'lib, unda quyidagi metodlar qo'llandi.

Nazariy tahlil metodi yordamida psixologik va pedagogik manbalarda "idrok", "perseptiv qobiliyat", "vizual-analitik tafakkur" tushunchalarining talqinlari o'rganilib, ularning tasviriy faoliyatga xos jihatlari ajratib olindi. Qiyosiy tahlil metodi orqali an'anaviy akademik maktab (N.N.Rostovsev, B.Boymetov) va zamonaviy kognitiv-eksperimental yondashuvlar (R.Chamberlain, Q.Chjan, L.Fiorella) taqqoslanib, ularning umumiy va farqli jihatlari aniqlandi. Natijada ikkala yondashuv uchun umumiy bo'lgan "kuzatish - tahlil - tasvirlash - taqqoslash" halqasi ajratildi.

Tizimlashtirish va tasniflash metodi asosida perseptiv qobiliyatning sakkiz komponentli tuzilmasi shakllantirildi. Strukturaviy-funksional modelashtirish metodi yordamida ushbu komponentlarni rivojlantirishning bosqichli metodik tizimi va texnologik zanjiri ishlab chiqildi. Kvalimetrik yondashuv asosida esa har bir komponentni 1-3 ballik shkalada baholash imkonini beruvchi diagnostik mezonlar tizimi taklif etildi. Ushbu mezonlar keyingi bosqichda pedagogik kuzatish, talabalarning ijodiy-amaliy ishlarini ekspert baholash va tajriba-sinov ishlarida qo'llanishi ko'zda tutilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Nazariy tahlil natijasida perseptiv qobiliyatni faqat "ko'rish" jarayoni emas, balki ko'rish, anglash, tahlil qilish va tasviriy ifodalashning integrativ qobiliyati sifatida talqin qilish zarurligi aniqlandi. Uning tarkibiy tuzilmasi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval: Perseptiv qobiliyatning tarkibiy tuzilmasi

№	Komponent	Mazmuni va namoyon bo'lish ko'rsatkichi
1	Vizual kuzatuvchanlik	Obyektning muhim belgilarini tez va aniq ajratish
2	Shakliy idrok	Shakl, kontur va konstruktiv tuzilishni anglash
3	Fazoviy idrok	Obyektlar orasidagi masofa, hajm, perspektiv qisqarishni aniqlash
4	Proporsional idrok	Qism va butun o'rtasidagi nisbatlarni aniqlash (masalan, gips bosh balandligini figura balandligiga nisbatan o'lchash)
5	Rang idroki	Rang, tus, to'yinganlik va tonal munosabatlarni farqlash
6	Analitik idrok	Obyektni qismlarga ajratib, tuzilishini tahlil qilish
7	Sintetik idrok	Alohida belgilarni yaxlit badiiy obrazga birlashtirish
8	Refleksiv komponent	O'z tasvirini naturaga solishtirib baholash va xatolarni aniqlash

Har bir komponent uch ballik shkalada baholanadi:

- 1 ball - belgi o'qituvchi yordamida namoyon bo'ladi;
- 2 ball - belgi qisman mustaqil namoyon bo'ladi;
- 3 ball - belgi to'liq mustaqil va barqaror namoyon bo'ladi.

Shunda umumiy ko'rsatkich 8 ballidan (8×1) 24 ballgacha (8×3) oraliqda bo'ladi va talabaning perseptiv rivojlanish darajasini aniqlash imkonini beradi (2-jadval).

2-jadval: Perseptiv qobiliyatning rivojlanish darajalari va baholash mezonlari

Daraja	Ball oralig'i	Tavsifi
Reproduktiv-perseptiv	8-13	Obyektning umumiy ko'rinishini idrok etadi, o'qituvchi ko'rsatmasi asosida tasvirlaydi; proporsiya, fazoviy va rang-ton munosabatlarini mustaqil aniqlashda qiynaladi
Analitik-perseptiv	14-19	Obyektni qismlarga ajratib kuzatadi, asosiy va ikkilamchi belgilarni farqlaydi, proporsiyalarni aniqlaydi va kuzatish natijalaridan mustaqil foydalanadi
Ijodiy-refleksiv	20-24	Obyektni yaxlit idrok etish bilan birga uning konstruktiv, fazoviy, rangtasviriy va kompozitsion xususiyatlarini tahlil qiladi; o'z ishini mustaqil baholab, xatolarni bartaraf etish strategiyasini ishlab chiqadi

Masalan, naturmort chizishda talaba kuzatuvchanlik bo'yicha 2, shakliy idrok - 3, fazoviy idrok - 2, proporsional idrok - 2, rang idroki - 1, analitik idrok - 2, sintetik idrok - 2, refleksiv komponent bo'yicha 1 ball olgan bo'lsa, umumiy ko'rsatkich 15 ballni tashkil etadi va u analitik-perseptiv darajaga mansub bo'ladi. Bunda rang idroki va refleksiv komponent (1 balldan) individual rivojlantirish yo'nalishi sifatida belgilanadi. Bunday diagnostika o'qituvchiga "chiroyli chizilgan" yoki "chizilmagan" degan umumiy baho o'rniga aniq perseptiv tanqislikni ko'rsatish imkonini beradi.

Tahlil natijasida perseptiv qobiliyatni rivojlantirish uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar muhim ekanligi aniqlandi.

Birinchiidan, maqsadli kuzatish muhitini yaratish: talabaga "obyektni chizing" topshirig'ining o'zi yetarli emas, u shaklning umumiy xarakteri, vertikal va gorizont o'qlar, proporsional nisbatlar, yorug'lik manbai, asosiy va ikkilamchi ranglar, fazoviy chuqurlikka e'tibor qaratishi kerakligi aniq ko'rsatilishi lozim.

Ikkinchiidan, oddiydan murakkabga tamoyili: geometrik shakllar → oddiy predmetlar → predmetlar guruhi → naturmort → inson figurasini → murakkab kompozitsiya.

Uchinchiidan, vizual taqqoslash: talaba o'z tasvirini naturaga muntazam solishtirib, "qaysi vizual munosabat noto'g'ri idrok qilindi?" degan savolga javob izlaydi.

To'rtinchiidan, refleksiv tahlil: har bir mashg'ulot yakunida talaba "obyektning qaysi jihatini to'g'ri idrok qildim?", "qaysi proporsiyani noto'g'ri aniqladim?", "keyingi ishda nimani o'zgartiraman?" savollariga javob beradi. Bu uning metakognitiv faolligini kuchaytiradi.

Ushbu shart-sharoitlar va xorijiy tadqiqotlarda asoslangan "chizish orqali ko'rishni o'rganish" g'oyasi [7; 8] asosida perseptiv qobiliyatni rivojlantirishning texnologik zanjiri ishlab chiqildi (1-rasm).

1-rasm: Perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning texnologik zanjiri

Zanjirning sikllik xususiyati muhim: "takomillashtirish" bosqichidan so'ng talaba yangi, murakkabroq obyekt bilan ishlashga o'tadi va sikl yuqoriroq darajada takrorlanadi. Ushbu zanjir asosida akademik mashg'ulotlar uchun sakkiz bosqichli metodik tizim taklif etildi (3-jadval).

3-jadval: Perseptiv qobiliyatlarni rivojlantirishning metodik tizimi

Bosqich	Asosiy faoliyat	Metodik usul (misol)	Rivojlanadigan sifat
1	Maqsadli kuzatish	2-3 daqiqa chizmasdan naturani kuzatish va asosiy belgilarni og'zaki sanash	Vizual diqqat
2	Shaklni aniqlash	Obyektni oddiy geometrik shakllarga ajratish	Shakliy idrok
3	Proporsiyani tekshirish	Qalam yordamida "ko'z o'lchovi" va nisbatlarni solishtirish	Proporsional va analitik idrok
4	Fazoviy munosabatlarni aniqlash	Gorizont chizig'i va perspektiv qisqarishni belgilash	Fazoviy idrok
5	Rang va tonni tahlil qilish	5 pog'onali ton shkalasi tuzish	Rang idroki
6	Obyektni tasvirlash	Umumiydan xususiyga tamoyili asosida bosqichma-bosqich tasvirlash	Vizual-motor koordinatsiya
7	Natijani taqqoslash	Tasvirni naturadan 3-4 m uzoqlikdan solishtirish	Tanqidiy idrok
8	Refleksiv tahlil	Refleksiv savollar varaqasi va o'z-o'zini baholash	Metakognitiv kompetentlik

Mazkur tizimning asosiy afzalligi shundaki, u perseptiv qobiliyatni alohida psixologik sifat sifatida emas, balki kasbiy tasviriy faoliyatning integral komponenti sifatida rivojlantirish imkonini beradi. Shuningdek, bosqichlar 1-jadvaldagi komponentlar bilan bevosita bog'langan bo'lib, 2-jadvaldagi mezonlar asosida har bir bosqich samaradorligini kuzatib borish mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan nazariy-metodik tahlil asosida quyidagi xulosalarga kelindi. Perseptiv qobiliyat tasviriy san'at talabalari kasbiy faoliyatining muhim psixologik-pedagogik komponenti bo'lib, shakl, rang, proporsiya, hajm, fazo va kompozitsion munosabatlarni aniq idrok etish hamda ularni badiiy obrazga aylantirish imkonini beruvchi kompleks sifat sifatida namoyon bo'ladi. Uni rivojlantirish vizual kuzatuvchanlik, shakliy, fazoviy, proporsional va rang idroki, analitik va sintetik idrok hamda refleksiv faoliyatni kompleks rivojlantirishni talab qiladi. Taklif etilgan 24 ballik mezoniy shkala perseptiv rivojlanishning reproduktiv-perseptiv, analitik-perseptiv va ijodiy-refleksiv darajalarini farqlash va individual tanqisliklarni aniqlash imkonini beradi.

Shu asosda quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- akademik rasm, rangtasvir va kompozitsiya fanlari amaliy mashg'ulotlarida "kuzatish - ajratish - taqqoslash - tahlil - tasvirlash - baholash - refleksiya - takomillashtirish" texnologik zanjiriga asoslangan sakkiz bosqichli metodik tizimni joriy etish;
- talabalarning ijodiy ishlarini baholashda faqat yakuniy tasvirning estetik sifatini emas, balki kuzatish, tahlil, vizual qaror qabul qilish va refleksiv baholash jarayonlarini ham hisobga olish;
- talabalarning boshlang'ich tayyorgarlik darajasi va individual psixologik xususiyatlariga mos differensial topshiriqlar tizimini ishlab chiqish;
- taklif etilgan metodik tizim samaradorligini pedagogik tajriba-sinov orqali empirik tekshirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. - СПб.: Питер, 2002. - 720 с.
2. Arnheim R. Art and Visual Perception: A Psychology of the Creative Eye. - Berkeley: University of California Press, 1974. - 508 p.
3. Кириенко В.И. Психология способностей к изобразительной деятельности. - М.: Изд-во АПН РСФСР, 1959.
4. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе. - М.: Просвещение, 1980.
5. Boymetov B. Qalamtasvir. - Toshkent: Musiq, 2006.
6. Chamberlain R., Wagemans J. The genesis of errors in drawing // Neuroscience & Biobehavioral Reviews. - 2016. - Vol. 65. - P. 195-207.
7. Chamberlain R. Drawing as a window onto expertise // Current Directions in Psychological Science. - 2018. - Vol. 27, No. 6. - P. 501-507.
8. Chamberlain R., Kozbelt A., Drake J.E., Wagemans J. Learning to see by learning to draw: A longitudinal analysis of the relationship between representational drawing training and visuospatial skill // Psychology of Aesthetics, Creativity, and the Arts. - 2021. - Vol. 15, No. 1. - P. 76-90.
9. Orde B.J. Drawing as visual-perceptual and spatial ability training. - ERIC, 1997.
10. The construction of knowledge through visual perceptual training in visual arts // South African Journal of Childhood Education. - 2022.
11. Zhang Q., Fiorella L. Role of generated and provided visuals in supporting learning from scientific text // Contemporary Educational Psychology. - 2019. - Vol. 59. - 101808.
12. Zhang Q., Fiorella L. Learning by drawing: When is it worth the time and effort? // Contemporary Educational Psychology. - 2021. - Vol. 66. - 101990.
13. Chen S.-Y., Lin P.-H., Chien W.-C. Children's digital art ability training system based on AI-assisted learning: A case study of drawing color perception // Frontiers in Psychology. - 2022.
14. Xusayinova G.Z. Akmeologik yondashuv asosida pedagogika fanini transformatsiya qilishda innovatsion texnologiyalarning o'rni // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali.
15. Safibullaevna A.O., Abdurasulovna K.G. Application of media literacy elements in students in the independent learning process.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №10(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.